

Ключевые слова: компьютерная инженерия, методическое обеспечение, техническое обеспечение, микроконтроллеры, одноплатные компьютеры, специализированные компьютерные системы.

Berezsky O.M., Teslyuk V.M., Boreyko O.Yu., Mykhailiuk A.Yu. Technical and Methodical Support for Engineering Training for Specialty "Computer Systems and Networks"

Technical and methodical support for training students of computer engineering was developed. Technical support is represented by microcontrollers and single board computers where a cycle labs for study subjects and hardware design of modern specialized computer systems. Designed complex will help improve the level of training of students of the direction "Computer Engineering". The work is carried out in the framework of the training project "Development of the stands for computer-aided design of modern specialized computer systems based on microcontrollers and single board computers".

Key words: computer engineering, methodical support, technical support, microcontrollers, single board computers, specialized computer systems.

УДК 340.12

Доц. В.С. Бліхар, д-р філософ. наук;

ст. викл. В.В. Башук, канд. юрид. наук – Львівський ДУ внутрішніх справ

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ
ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Проаналізовано філософсько-правовий і соціокультурний виміри обґрунтування національної безпеки. З'ясовано, що сучасний вимір вирішення міжнародних проблем і тенденції зміцнення нового світового порядку створили неабиякі загрози для безпеки держав, поставивши під сумнів питання їх суверенітету і територіальної цілісності та викликавши занепокоєння у спроможності сформованих міжнародних структур ефективно вирішувати насущні питання безпечного розвитку держав і народів у нових умовах. Обґрунтовано, що концептуальні підходи до сутності національної безпеки суспільства у філософсько-правовій площині характеризуються визнанням пріоритетності захисту національних інтересів з одночасною підтримкою трансформації політичних інститутів, розвитку громадянського суспільства та зміною суспільної та індивідуальної свідомості в напрямку розвитку їх правосвідомості.

Ключові слова: громадянин, громадянське суспільство, демократична і правова держава, національна безпека, суспільна культура, філософія права.

Постановка проблеми. Історичний перехід від ХХ до ХХІ ст. ознаменований появою нових підходів і схем трактування безпеки держави. Їх поява зумовлена низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких, передовсім, треба назвати: переосмислення уявлень про глобальні проблеми сучасності; істотні зміни в геополітичній ситуації і становлення нового світового порядку; трансформація "холодної війни" в нові форми свого вираження та розвитку; зростання загрози міжнародного тероризму; зміщення акценту суспільної свідомості в бік пріоритету політичних засобів у вирішенні міжнародних проблем тощо.

Сучасні теоретичні підходи до вивчення національної безпеки, на жаль, вирізняються невизначеністю в поглядах на безпеку й недооцінкою низки методологічних аспектів формування стратегії національної безпеки, яка передбачає єдиний алгоритм мислення, прийняття стратегічних рішень і діяльності у сфері безпеки. Зрозуміло, це відображається і в офіційних державних документах, які

не містять точних визначень основних цілей, об'єктів і методів забезпечення національної безпеки України, обмежуючись нерідко загальними констатаціями і деклараціями. Це й зумовило **актуальність** означеної проблеми.

Стан досліджуваної проблеми. Великого значення у розвитку проблеми обґрунтування національної безпеки, у її багатоаспектності, мають праці М.І. Абдуласва, Ю.Ф. Абрамова, В.І. Абрамова, О.Г. Афоніної, В.А. Бачиніна, П.Г. Белова, О.А. Белькова, У. Бека, Ж.-Л. Бержеля, О.Н. Новікової, Г.В. Новицького та ін., які у своїх наукових роботах удосконалили уявлення про структуру національної безпеки та обґрунтували потребу виокремлення в цьому контексті доцільності вивчення засад процесу формування громадянського суспільства як запоруки підвищення рівня національної безпеки держави.

З огляду на це, **мета дослідження** – дати характеристику філософсько-правовому і соціокультурному вимірам обґрунтування національної безпеки.

Виклад основних положень. Світовий простір зазнає фундаментальних і динамічних змін, що глибоко зачіпають інтереси України та її громадян у питаннях національної безпеки. Поряд із позитивними змінами (для прикладу – зміцненням позицій України на міжнародній арені), виявилися й негативи, які потрібно враховувати при забезпеченні національної безпеки держави. У такому випадку, на думку Г. Новицького, активізується рівень забезпечення реалізації усього комплексу внутрішніх і зовнішніх інтересів держави [13, с. 102].

У міжнародній практиці інтереси держави реалізуються за допомогою системи національної безпеки. Тривалий час безпеку України розглядали як захист держави від зовнішньої загрози і, більшою мірою, у політичному або військовому аспектах, оскільки питання безпеки входили до компетенції силових структур і відомств. Сьогодні треба констатувати переосмислення поняття національної безпеки з урахуванням світового і внутрішньодержавного досвіду. Щобільше, загроза суспільній стабільності може приховувати не тільки зовнішні елементи, а й деструктивні явища внутрішнього змісту. Звідси можемо припустити, що безпека – це сукупність заходів, система гарантій, що забезпечує захист об'єкта від потенційно можливих і реально наявних внутрішніх і зовнішніх небезпек, що можуть завдати шкоди його життєво важливим інтересам.

Класифікувати види безпеки можна відповідно до різних підходів. Виокремлюють, скажімо, такі види безпеки: економічна, екологічна, продовольча, технологічна, політична, ідеологічна, військова, геополітична, прикордонна, соціальна, демографічна, медико-біологічна, епідеміологічна, генетична, духовно-моральна, інформаційна і навіть захист людини від державного свавілля. Серед причин розбіжностей щодо класифікації видів безпеки є тісний взаємозв'язок різних об'єктів, а також загроза їх безпеці [9, с. 91-94].

Маємо констатувати, що сучасна філософія безпеки держави передбачає врахування нових тенденцій у розвитку світового співтовариства, розумне поєднання міжнародних і національних чинників гарантування безпечного розвитку держав, узгодженість інтересів і взаємну відповідальність суспільства, держави і громадян у вирішенні національних проблем безпеки. Тому актуальність власне філософсько-правового осмислення поняття "національна безпека" випливає з того факту, що, попри велику кількість наявних формулювань цього

поняття, його недостатньо осмислено у вітчизняній філософсько-правовій доктрині. Це пов'язано, насамперед, з тим, що "національна безпека" стосується радше категорій політології, ніж філософії права.

До дослідження проблем, пов'язаних із філософсько-правовим виміром забезпечення національної безпеки України, зверталось чимало політологів, юристів, соціологів філософів, економістів та інших фахівців. Однак розгляд процесу утворення філософсько-правового виміру забезпечення національної безпеки в контексті філософських і юридичних доктринальних підходів, концептуально-правових підстав їх генезису ще не був системним та інституційним, не враховував нових глобальних загроз, скажімо, тероризму і сепаратизму.

Для прикладу, О. Бельков визначає національну безпеку як "стан, тенденції розвитку та умови життєдіяльності нації... що гарантують... її виживання, вільне, незалежне функціонування при збереженні своїх фундаментальних цінностей та інституцій і процвітання" [9, с. 91]. Водночас, національна безпека характеризується як достатня за рівнем і характером захищеність національних ресурсів і цінностей, а також державних, громадських та особистих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [6, с. 19-22]. Неодноразово зазначається, що поняття "безпека" у вітчизняній літературі "найчастіше пов'язане з діяльністю держави", армії, міністерства внутрішніх справ, розвідки, контррозвідки тощо [4, с. 169-177]. В. Манілов характеризує національну безпеку як систему, складовими елементами якої є загрози, інтереси та фактори впливу на них, а також методи забезпечення національної безпеки [11, с. 17].

Слушним вважаємо зауваження О. Новікової, що "частина авторів обмежується визначенням безпеки як відсутності військової загрози або захисту нації від знищення ззовні чи нападу" [12, с. 4]. Більше того, з наведених визначень все ж таки не зрозуміло, які саме "інтереси, загрози і фактори" стосуються "національної безпеки" і як "методи забезпечення національної безпеки" можна назвати "національною безпекою" тощо.

Більш широке визначення національної безпеки дають окремі автори: це "... стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави у всіх сферах їх життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх небезпек та загроз, що характеризується таким станом країни, при якому забезпечується її цілісність і внутрішня стабільність, суверенна... розвиток, можливість виступати самостійним і повноправним суб'єктом міжнародних відносин" [3, с. 4-5].

Як і в наведених вище визначеннях, у багатьох наукових працях з дослідження національної безпеки поняття "безпека" дуже часто визначають тільки як захищеність (стан захищеності) життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. При цьому під інтересами розуміють, як правило, сукупність потреб (без відповідних здібностей) того чи іншого суб'єкта безпеки (особистості, суспільства, держави тощо). Далі йдеться про види безпеки, яких виділяють не один десяток, а відтак і про значну кількість загроз. У масиві "видів", зазвичай, залишається поза увагою проблема визначення самого поняття "захищеність", його змісту й обсягу [10, с. 79]. Окрім цього, не обґрунтовано введення тих чи інших видів загроз, безпеки, інтересу. Досі відкритими є ще питання: з чого впливають ці види, як це узго-

джується з логікою об'єкта і реальністю предмета. Дехто з дослідників вважає достатнім покликатися на визначення із Закону Верховної Ради України "Про основи національної безпеки України".

Безпека, фактично, за жодних обставин, не є станом захищеності інтересів суб'єкта, як і не є "станом" загалом. Безпека – це система умов існування суб'єкта та відповідного матеріального добробуту, що уможливує статус суб'єкта. Перебування суб'єкта у безпеці – це перебування в таких безпечних умовах, за яких суб'єкт завдяки наявним у нього силам і засобам реалізовує свою мету та залишається власне суб'єктом.

Забезпечення безпеки, водночас, – це процес створення і збереження суб'єктом умов свого "суб'єктного" існування, за яких реалізовувалися б його інтереси, здійснювалися б поставлені ним цілі, в основі яких лежить ієрархія цінностей, зумовлених різним рівнем значущості для нього тих чи інших речей у контексті самореалізації. Отож безпека – це система таких умов, за яких суб'єкт зберігає особисту ієрархію цінностей.

Загалом, філософія безпеки держави крізь призму наявних на сьогодні підходів зберігає властиві сутнісні характеристики, хоча й містить різні погляди щодо співвідношення міжнародних і національних чинників, форм і способів її забезпечення. Дискусії із проблем безпеки за останні роки призвели до деяких фундаментальних змін в осмисленні не тільки теоретичних основ, на яких будувалося традиційне розуміння безпеки держави, а й епістемологічних підходів до проблеми безпеки загалом.

Отже, громадянське суспільство існує і функціонує в діалектичній єдності з державою: за демократичного режиму – тісно взаємодіє з державою, за авторитарних – перебуває в пасивній або активній опозиції до режиму. У зв'язку з цим викликають деяке застереження висловлювання деяких нинішніх політиків і політичних оглядачів (а разом і деяких дослідників проблеми громадянського суспільства) стосовно того, що в Радянському Союзі не існувало громадянського суспільства, тож зараз його доводиться створювати "з нуля".

Зокрема, В. Бачинін в Енциклопедичному словнику з політології стверджує, що "в соціумі можуть існувати розрізнені цивільні співтовариства, але саме громадянське суспільство може бути відсутнім" [5, с. 58]. Зі свого боку, зауважимо, що не існувати громадянське суспільство не може, можна тільки вести мову про його розвиненість або нерозвиненість. Держава, звісно, може значно обмежити життєдіяльність громадянського суспільства, але зруйнувати, "скасувати" його не здатне, оскільки громадянське суспільство є первинним щодо держави, так би мовити, її фундаментом. Водночас, громадянське суспільство може істотно обмежити функції держави, але замінити, а тим паче скасувати його також не здатне.

Останнім часом у нашому суспільстві зросло розуміння необхідності збалансованого підходу до співвідношення безпеки суспільства, держави та особистості, взаємозв'язку міжнародної, регіональної і національної систем безпеки в забезпеченні національних інтересів країни, ролі держави як головного суб'єкта безпеки, функціонально відповідального за забезпечення балансу інтересів суспільства, держави й особистості, вираження і захист національних пріоритетів у системі міжнародної і внутрішньої політики. На відміну від сучасних

світових (західних) тенденцій, державницькі традиції в Україні в усіх сферах і видах безпеки і надалі преважують, що є наслідком нерозвиненості громадянського суспільства і низького рівня довіри до влади з боку переважної частини населення країни, відсутності соціально-політичної й духовної єдності народу.

Зауважимо, що в науковій літературі сформувалися основні підходи дослідження різних вимірів проблеми правових і політичних засобів забезпечення національної безпеки в межах відповідних дисциплінарних рамок. Щодо інституційного аналізу, то він дає змогу подолати вузькодисциплінарні межі дослідження на основі системного вивчення цієї проблеми з урахуванням її політико-правової значущості і затребуваності.

Державну правову політику у сфері забезпечення національної безпеки інституціоналізовано в "Концепції національної безпеки України", де визначено національні інтереси країни, цілі та завдання щодо їх захисту. Вони ґрунтуються на юридичних та політичних принципах конституціоналізму, національного суверенітету і демократизму, що забезпечують політичну стабільність і єдність правового простору, законність і правопорядок, а також нейтралізацію причин та умов, що сприяють виникненню політичного і релігійного екстремізму, етносепаратизму та їхніх наслідків – соціальних, міжетнічних і релігійних конфліктів, тероризму і втрати територіальної цілісності держави. Національно-державні інтереси зумовлюють зміст сучасного політико-правового процесу, у який вони інтегровані програмними цільовими установками суб'єктів політики, що визначають ступінь важливості національних інтересів, пріоритетність їх реалізації відповідними правовими і політичними інститутами й органами державної влади.

Щобільше, саме аксіологічний вимір уможливує введення виразного показника (критерію) ефективності діяльності структур забезпечення безпеки. Це понад усе сприятиме взаємопов'язаному трактуванню напрямів національних загроз, які зараз виникають і стають більш розподіленими (раніше вони були сконцентрованими). Найбільш актуальними з-поміж загроз сьогодення є нагромадження низкою країн стратегічних ядерних сил, формування в односторонньому порядку глобальної системи протиракетної оборони і мілітаризації навколоземного космічного простору, а також поширення ядерних, хімічних, біологічних технологій.

Варто наголосити на дестабілізації обстановки на Кавказі, в Південній і Центральній Азії, на Близькому Сході. Тамтешні держави є джерелом незаконної міграції, піратства, транзитними зонами для наркотрафіку та незаконного обігу зброї, торгівлі людьми, притулком для терористів, що створюють небезпеку порушень суверенітету, територіальної цілісності, зміни конституційного ладу, відтак перешкоджають реалізації національних інтересів, сприяють розмивання національних цінностей і руйнуванню основних підвалин життя, здійснюють негативний інформаційний та інформаційно-психологічний вплив.

При цьому багато процесів набувають транскордонного характеру, що означає зниження контролю традиційних акторів світової політики над внутрішніми і зовнішньополітичними процесами. Як наслідок, ці процеси сприймаються як загроза національним інтересам держави та її безпеки. Зауважимо, що важливо розробити критерії і показники національної безпеки, адже вони дають

змогу визначати напрямки концентрації зусиль органів державної влади щодо виявлення й усунення тих чи інших загроз, мінімізації їхніх наслідків, а також сприяють уточненню й коригуванню пріоритетів державно-управлінської діяльності у сфері забезпечення національної безпеки [8, с. 168].

Під критеріями розуміють, зазвичай, істотні ознаки (оцінки, судження), на основі яких аналізуються ті чи інші факти. У цьому сенсі критерії національної безпеки – це ознаки, сторони, вияви, за допомогою аналізу яких можна визначити рівень і якість захищеності особистості, суспільства і держави від різних небезпек і загроз. Це відрізняє критерії від показників, які розкривають міру, кількісні параметри відповідних ознак, граней тощо. Рівні (ступінь величини, розвитку) критеріїв забезпечення національної безпеки відображають і розкривають результати та ефективність її забезпечення.

До загальних критеріїв сталого розвитку суспільно-державної системи, соціально-політичної безпеки всередині країни відносимо:

- орієнтацію економіки на досягнення високої якості життя населення, створення інститутів і механізмів, що дають змогу поєднувати економічну ефективність і соціальну справедливість; створення високоєфективної та гнучкої економіки, орієнтованої, насамперед, на забезпечення інтересів людини і суспільства;
- зростання "середнього класу", згладжування невідповідностей між вищими і нижчими (за доходами) групами населення;
- досягнення громадянського миру і національної злагоди, а відтак – компромісу інтересів різних соціальних груп, національної злагоди;
- наявність у суспільстві єдиної державної ідеології, заснованої на принципах патріотизму й ідеї спільності історичної долі народів, що населяють Росію;
- реалізацію принципу верховенства закону, наявність правових механізмів забезпечення і реалізації пріоритету прав і свобод людини та громадянина; наявність системи цивільного контролю за діяльністю державної влади тощо.

До критеріїв ефективності системи забезпечення національної безпеки загалом пропонуємо зарахувати:

- здатність органів державної влади оперативного виявляти та прогнозувати внутрішні і зовнішні загрози національній безпеці, здійснювати комплекс заходів з профілактики та нейтралізації їхніх джерел;
- здатність до розроблення прийнятних варіантів управління системою національної безпеки у повсякденних умовах і в надзвичайних ситуаціях;
- здатність до формування й підтримання ефективної системи і рівноправних відносин;
- забезпечення послідовно активного захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави.

Висновки. Очевидно, що критерії національної безпеки можуть вміщувати декілька показників. Оптимальність, скажімо, входить до критерію кількості показників і визначається числом, зі збільшенням якого (тобто кількості показників) оцінка досліджуваного явища не змінюється. При цьому критерій – це впорядкована сукупність такої кількості показників, коли введення додаткових або контрольних показників уже не змінює оцінки.

Основа для оцінювання стану національної безпеки становлять критерії, а кількісний вміст їх виражається показниками. Критерії та показники дають змогу оцінювати стан й ефективність системи національної безпеки у часі та

просторі. Система науково обґрунтованих критеріїв і показників національної безпеки є засобом вимірювання її результатів, характеризуючи їх з кількісного та якісного боку.

Отже, критерії та показники забезпечення національної безпеки мають, з одного боку, фіксувати ступінь відхилення від науково обґрунтованих критеріїв і показників національної безпеки, а з іншого – вказувати на ефективність вироблених і реалізованих заходів щодо мінімізації небезпек і загроз.

Література

1. Абдулаев М.И. Теория государства и права / М.И. Абдулаев. – М. : Изд-во "Финансовый контроль", 2004. – 410 с.
2. Абрамов Ю.Ф. На пути к глобальному регионализму / Ю.Ф. Абрамов, И.И. Арсентьева. – Иркутск : Изд-во ИГУ, 2005. – 182 с.
3. Абрамов В.І. Національна безпека як філософська категорія / В.І. Абрамов, О.Г. Афоніна // Державне управління : теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 1-7.
4. Андреев А.П. Национальная безопасность как философская категория / А.П. Андреев // София : альманах. – Уфа : Изд-во "Здравоохранение Башкортостана". – 2005. – Вып. 1. – С. 169-177.
5. Бачинин В.А. Морально-правовая философия / В.А. Бачинин. – Харьков : Изд-во "Консум", 2000. – 208 с.
6. Бек У. Общество риска: на пути к другому модерну / У. Бек. – М. : Изд-во "Прогресс-Традиция", 2000. – 383 с.
7. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / У. Бек. – М. : Изд-во "Прогресс-Традиция", 2007. – 460 с.
8. Белов П.Г. Методологические аспекты национальной безопасности России / П.Г. Белов. – М. : Изд-во "Безопасность", 2001. – 300 с.
9. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О.А. Бельков // Безопасность : информац. сб. – 2004. – № 3. – С. 91-94.
10. Бертель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бертель. – М. : Изд-во NotaBene, 2000. – 576 с.
11. Манилов В.Л. Безопасность в эпоху партнерства / В.Л. Манилов. – М. : Изд-во "Терра", 1999. – 368 с.
12. Новикова О.Н. Концепция "национальной безопасности" в современной американской политологии : науч.-аналит. обзор / О.Н. Новикова. – М. : Изд-во ИНИОН РАН, 1994. – 72 с.
13. Новицкий Г.В. Теоретико-правовые основы обеспечения национальной безопасности Украины / Г.В. Новицкий. – К. : Вид-во "Интертехнологія", 2008. – 495 с.

Блихар В.С., Башук В.В. Философско-правовое и социокультурное измерение национальной безопасности

Проанализированы философско-правовое и социокультурное измерения обеспечения национальной безопасности. Выяснено, что современное измерение решения международных проблем и тенденция укрепления нового мирового порядка создали серьезные угрозы для безопасности государств, поставив под сомнение вопрос их суверенитета и территориальной целостности, вызвав беспокойство в способности сформированных международных структур эффективно решать насущные вопросы безопасного развития государств и народов в новых условиях. Обосновано, что концептуальные подходы к сущности национальной безопасности общества в философско-правовой плоскости характеризуются признанием приоритетности защиты интересов с одновременной поддержкой трансформации политических институтов, развития гражданского общества и изменением общественного и индивидуального сознания в направлении развития их правосознания.

Ключевые слова: гражданин, гражданское общество, демократическое и правовое государство, национальная безопасность, общественная культура, философия права.

Blikhar V.S., Bashuk V.V. Philosophical, Legal and Socio-cultural Dimensions of National Security Justification

Some philosophical, legal and socio-cultural dimensions of national security justification are analysed. A current dimension of international problems solutions and the tendency to strengthen the new world order are defined to pose a serious threat to the security of states, raising serious doubts as to its sovereignty and territorial integrity, causing concern in the ability to form international organizations to effectively solve the pressing problems of safe development of nations and peoples in the new environment. Conceptual approaches to the essence of the national security of the society in philosophical and legal plane are proved to be characterized by the recognition of the priority of protecting the interests of simultaneous support for the transformation of political institutions, civil society development and changes in social and individual consciousness towards the development of their sense of justice.

Key words: citizen, civil society, democratic and legal state, national security, public culture, philosophy of law.

УДК 331.56.432

Здобувач З.В. Конопельський¹ – Львівський НУ ім. Івана Франка

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ГАЛИЧИНИ (1921-1939 РОКИ)

Проаналізовано діяльність українських фінансових інституцій, зокрема банків Галичини. З'ясовано, що основним джерелом інвестицій в українські підприємства Галичини була система українських банків. Досліджено, що українські банки будували свою роботу на глибокому фаховому аналізі, що давало змогу виявляти негативні тенденції та їх причини і, використовуючи весь потенціал "Союзу Українських купців і підприємців" та його фахового часопису "Торгівля і Промисл", долати їх.

Доведено, що українські фінансові інституції Галичини, зокрема Пром-Банк, найбільше забезпечував приватних українських підприємців, особливо щодо надання фінансово-кредитних послуг та обслуговування заощаджень. Це є актуальним для сучасного розвитку регіональних фінансових систем України, зокрема Галичини.

Ключові слова: українські банки, інвестиції, Галичина, діяльність, особливості, промисловість, розвиток, фінансові інституції.

Метою роботи є вивчення особливостей діяльності українських фінансових інституцій Галичини, її приватної промисловості та вплив інвестицій на їхній розвиток економіки. В Україні на початку ХХІ ст. що проблему досліджували В. Стельмах, І. Дьяконова, І. Сало, П. Сениш, Т. Соколенко, зокрема висвітлювали діяльність банківської системи України і Росії початку ХХ ст. Дослідники Б. Лановик, З. Матисякевич, Р. Матейко, М. Лазарович, М. Крупка вивчали систему українських банків, однак окремі особливості українських банків з'ясовані не повністю.

Думка про доцільність заснування українського промислового банку прозвучала у рефератах А. Мілянчи та М. Творидла на Конгресі Українських Інженерів у Львові 15 травня 1932 р. За реалізацію задуманого взялася група молодих та енергійних інженерів на чолі з А. Мілянчи [1, с. 3]. Заснувавши після закінчення вищих шкіл кооперативу інженерських робіт, вони на власному досвіді переконалися, як важко провадити власну справу, не маючи можливості отримати вигідного кредиту [2, с. 30-32].

¹ Наук. керівник-консультант: проф. М.І. Крупка, д-р екон. наук